

Niekoľko postrehov k liturgickej „reforme“ Jozafáta Kunceviča*

Šimon Marinčák

Jozafát Kuncevič, arcibiskup mesta Polock, sa narodil v meste Volodymyr v Litve (Volyň) približne v roku 1580.¹ V roku 1604 sa stal mníchom, v roku 1609 bol vysvätený na kňaza a menovaný archimandritom bol v roku 1614. V lete roku 1617 bol Jozafát menovaný biskupom, vysvätený bol 12. novembra 1617 a arcibiskupom sa stal 31. marca 1618.² Zomrel vo Vitebsku v Rusku dňa 12. novembra 1623.

Jeho život a činnosť pútali pozornosť z rôznych uhlov pohľadu a jeho mučenícka smrť sa stala prekážkou skutočného pochopenia jeho snáh.³ V tejto štúdii sa budeme sústrediť výlučne na Kuncevičove liturgické postoje, ktoré boli zavŕšené predpokladanými konzultáciami pri vydaní liturgikonu⁴ v roku 1617 a vytvorením pravidiel po roku 1618.

Činnosť Jozafáta Kunceviča spadala do obdobia naplneného reformnými tendenciami. Bolo to obdobie po reformácii (začala 31. októbra 1517) a obdobie protireformácie, ktoré nasledovalo po Tridentskom koncile (1545–1563). Toto obdobie naplnené reformnými snahami zaiste vplývalo aj na celkovú sociálnu klímu a rovnako aj na Jozafáta Kunceviča a jeho pastoračné úsilie.⁵ Zrejme tam, ale nielen tam, je potrebné vidieť zárodoky Jozafátových snáh reformovať náboženský a mníšsky život. Jeho postoje a liturgické učenie sú zachytené v troch krátkych dielach. Prvé, *Catechismus a Servo Dei Iosaphato compositus*, druhé, *Regulae S. Iosa-*

* Štúdia vznikla v rámci projektu EE2.3.20.0154 – Institut interkultúrneho, mezináboženského a ekumenického výskumu a dialogu (2013–2015, MSM/EE).

¹ Porov. Nicola CONTIERI, *Vita di S. Giosafat Arcivescovo e Martire Ruteno dell'Ordine di S. Basilio il Grande*, Roma: Tip. della S. Congregazione de Propaganda Fide, 1867, s. 2; Alphonse GUÉPIN, *Un Apôtre de l'Union des Églises au XVIIe siècle*, Paris: Librairie Religieuse H. Oudin, 1897, s. 4.

² Porov. Dmytro BLAZEJOWSKY, *Hierarchy of the Kyivan Church (861–1990)*, Romae: Editioes Universitatis Catholicae Ucrainorum S. Clementis Papae, 1990, s. 281.

³ Porov. Sophia SENYK, „The Sources of the Spirituality of St. Josaphat Kuncevyč,“ *Orientalia Christiana Periodica* 51 (1985): 425 [425–436].

⁴ Liturgikon, sl. служебникъ, gr. ιερατικόν.

⁵ Porov. Myroslav MARUSYN, „Пастирско-літургічна діяльність святого Йосафата,“ *Bohoslovnia* 31 (1967): 11–12 [5–99].

phat pro suis presbyteris, a tretie, *Constitutiones pro omnibus sacerdotibus*,⁶ všetky napísané po smrti polockého a vitebského arcibiskupa Gedeona Brońnického (1601–1618).

Skutočnosť, že v týchto svojich dielach hovorí o rituáloch (t.j. dramatickej stránke obradu) len okrajovo, neprotirečí pripísaniu mu liturgických „zmien,“ alebo „úprav,“ ktoré sa nachádzajú v liturgikone publikovanom vo Vilne v roku 1617. Hoci tento liturgikon nespomína ani meno Kunceviča, ani nikoho iného (okrem Mamoniča, vlastníka tlačiarne), v druhotných prameňoch nachádzame tri zmienky potvrdzujúce jeho priame edičné zásahy do vydania. Prvú zmienku prináša historik Michael Wawryk (1908–1984), ktorý hovorí, že tento liturgikon edične pripravili metropolita Rutskej a sv. Jozafát („...a metr. Rutskej et S. Josaphato restaurati“).⁷ Ten istý autor neskôr hovorí, že liturgikon bol pripravený do tlače v Svätotrojičskom krúžku sv. Jozafáta, L. Krevzu a ich spolubratov („...зредаговані в святотроїцькому кружку св. Йосафата, Л. Кревзи та їх співбратів“).⁸ Liturgista Lawrence Huculak (*1951) preberá Wawrykovu informáciu chybné citujúc jeho „De S. Hieromartyre Josaphat“ a uvádza, že editormi boli Kuncevič a Krevza.⁹ Ani Wawryk, ani Huculak však neposkytujú žiadne zdroje tejto informácie. Dá sa predpokladať, že sa na príprave tohto liturgikonu Kuncevič podieľať mohol, ale rovnako pravdepodobná je aj možnosť, že s jeho prípravou nemal nič do činenia. Preto budeme pokladať túto informáciu za vedecky nepotvrdenú a prípravný orgán budeme nazývať neutrálnym termínom „editor“.

Z jeho životopisov vieme,¹⁰ že Kuncevič miloval svoj obrad a tradície, počas celého svojho života presadzoval a chránil čistotu liturgic-

⁶ Publikované v CONTIERI, *Vita di S. Giosafat*, s. v–xxii (*Catechismus*), xxiii–xxxv (*Regulae*), xxxvi (*Constitutiones*).

⁷ Porov. Michael WAWRYK, „De S. Hieromartyre Josaphat, Promotore formulae indicativae absolutionis in Ecclesia Rutheno-Ucraina,“ *Orientalia Christiana Periodica* 33 (1967): 602 [583–603].

⁸ Porov. Michael WAWRYK, „Церковні друкарні й видання в Укр. Кат. Церкві 17-го стол.,“ *Analecta Ordinis S. Basilii Magni IX (XV)*, Romae: PP. Basiliani, 1974, s. 117 [111–120].

⁹ Porov. Lawrence D. HUCULAK, *The Divine Liturgy of St. John Chrysostom in the Kievian Metropolitan Province during the Period of Union with Rome (1596–1839)*, Romae: PP. Basiliani, 1990, s. 388.

¹⁰ Najmä autorov Susza, Contieri a Guépin. Jedným z prvých životopisov v našom jazyku je Antonín REJZEK T.J., *Sv. Josafat, arcibiskup polocký, mučeník a apoštol Rusínů*, Brno: Moravská knihtiskárna, 1885.

kého obradu¹¹ a staral sa tiež o jeho vonkajšiu krásu.¹² Podľa svojho životopiscu Kuncevič poznal celú liturgiu naspamäť.¹³ Nikdy nevynechal žiadnu z bohoslužieb, čo potvrdili všetci svedkovia pri procese jeho beatifikácie.¹⁴ Po tom, ako sa stal biskupom, nezaviedol do liturgie žiadne novosti. Práve naopak, úzkostlivo dbal na udržiavanie liturgickej praxe v súlade s liturgickými knihami a *Ustavom*,¹⁵ od svojich kňazov vyžadoval jednotnosť liturgického slávenia a nariaďoval im, aby do liturgie nezavádzali žiadne nepotrebné obrady.¹⁶ Zastavme sa na chvíľu pri slovách „vyžadoval jednotnosť liturgického slávenia.“ Čo v tomto prípade znamená slovo „jednotnosť“? Určite by bolo zlomyseľnosťou chápať pod týmto termínom čokoľvek spojené s latinizáciou liturgického obradu. Kuncevič nebol veľmi vzdelanou osobou, neabsolvoval žiadnu odbornú ani vedeckú prípravu, ani neovládal latinský jazyk.¹⁷ Napriek tomu sa v jeho životopisoch spomínajú podozrenia z ním podporovanej latinizácie liturgického života uniátov, ktorými ho častovali jeho neprajníci. Jedným z najviditeľnejších malo byť napr. dodanie klauzuly „Filioque“ do vyznania viery.¹⁸ Táto informácia sa však nezakladá na pravde, keďže „Filioque“ sa v Kuncevičovej liturgii určite nepoužívalo. Vyplýva to aj z Jozafátovho katechizmu, kde pri vysvetľovaní Symbolu viery autor argumentuje, že Svätý Duch vychádza z Otca cez Syna („... a Patre per Filium procedens“). Na otázku, či robia latiníci chybu, keď sa modlia, že Svätý Duch vychádza z Otca i Syna („... a Patre et Filio procedit“), Jozafát odpovedá, že nie, pretože obidva výrazy opi-

¹¹ Porov. Jacobus Susza, *Cursus vitae et certamen martyrii B. Josaphat Kuncevicii*, Parisiis: Victor Palmé, Bibliopola-Editor, 1865, s. 48–49.

¹² Porov. Athanasius G. WELYKYJ (ed.), *S. Josaphat Hieromartyr: Documenta Romana Beatificationis et Canonizationis*, vol. II, Romae: Constantini Bohachevsky, 1955, s. 307.

¹³ Porov. Tadeusz ŻYCHIEWICZ, *Josafat Kuncevič*, transl. Pavel Kouba a Pavel Miňovský, Praha: ZVON, 1995, s. 53.

¹⁴ Porov. WELYKYJ, *S. Josaphat Hieromartyr*, s. 223 a 322. Pozri tiež krátku biografii napísanú Jozefom Velaminom Rutským. Porov. Theodosius T. HALUŠČYNSKYJ – Athanasius G. WELYKYJ (ed.), *Epistolae Josephi Velamin Rutskij*, Romae: PP. Basiliani, 1956, s. 97–98; WELYKYJ, *S. Josaphat Hieromartyr*, s. 314–315.

¹⁵ Porov. CONTIERI, *Vita di S. Giosafat*, s. 77; ŻYCHIEWICZ, *Josafat Kuncevič*, s. 79.

¹⁶ Porov. *Regulae* 20, xxix (viď pozn. č. 6).

¹⁷ Porov. Josif СЛИПУ, „Богословське образования і письменська творчість св. Йосафата Кунцевича“, in *Opera omnia Kyr Josephi (Slipyj – Kobernuckij – Dyčkovskij)*, *Archiepiscopi maioris et Cardinalis*, ed. Johannes Choma – Johannes Jackiv, Romae: Universitas Catholica Ucrainorum a S. Clemente Papa, 1969, s. 182 [177–196]; pozri tiež SENYK, „The Sources of the Spirituality“, s. 427.

¹⁸ Porov. MARUSYN, „Пастырско-літургічна діяльність святого Йосафата“, s. 37.

sujú rovnakú skutočnosť („Unum enim est illud quod ipsi dicunt a Filio, cum eo quod nos dicimus Per Filium“).¹⁹ Uniati, teda východní katolíci až do roku 1642 „Filioque“ vo vyznaní viery nepoužívali.²⁰ Stalo sa tak až v spomínanom roku 1642, teda 19 rokov po Jozafátovej smrti, keď metropolita Antonij Seljava (1642–1655) začal recitovať vyznanie viery už aj s „Filioque“, a jeho nástupca Gavriil Kolenda (1666–1674) nariadil svojmu vikárovi a neskoršiemu chelmskému biskupovi Jakovovi Sušovi (1610–1687, biskup od r. 1652) recitovať vyznanie viery s „Filioque“ vo všetkých chrámoch.²¹ Samotná klauzula „Filioque“ sa v tlačennom liturgikone prvýkrát objavila až v edícii Cypriána Žochovského, vydanéj vo Vilne v roku 1692.²² Rovnako rímsky pápež sa v liturgii začína spomínať až od roku 1661,²³ aj to nie na všetkých miestach, rozhodne však nie už v dobe Jozafáta Kunceviča.

V tej dobe všeobecná snaha o liturgický poriadok, ktorá sa prejavovala najmä opakovanými výzvami na jednotu a čistotu obradu, bola zrejme skôr reakciou na kritiky zo strany latinskej a pravoslávnej cirkvi – východní katolíci by v tej dobe určite neriskovali zjavné oddelenie sa od pravoslávnej cirkvi tým, že by do svojho obradu prijali čokoľvek zo západných obyčají.²⁴ Kuncevič ako dobrý pastier mohol vnímať v svojej eparchii rôznorodosť liturgickej praxe a občasné „excesy,“ preto sa snažil o (znovu-)obnovenie správneho slávenia u všetkých svojich kňazov. Úspech jeho činnosti by sa dal pripísať najmä tomu, že bol dôsledne verný východným tradíciám.²⁵ Z jeho liturgických pripomienok uvedených vo vyššie spomínaných dielach vidíme, že Jozafátovým primárnym cieľom nebola reforma obradu, ale skôr sa zameriaval na praktické a pastorálne potreby svojho stáda (tak kléru, ako aj laikov). Jedným z jeho prvoradých záujmov bolo to, aby sa liturgia slávila vtedy, keď sa má.²⁶

¹⁹ Porov. *Catechismus*, vii–viii (viď pozn. č. 6).

²⁰ Porov. Josephus BOCIAN, „De modificationibus in textu slavico liturgiae S. Ioannis Chrysostomi apud Ruthenos subintroducitis,“ in *ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΚΑ: Studi e ricerche intorno a S. Giovanni Crisostomo*, Roma: Libreria Pustet, 1908, s. 935 [929–969].

²¹ Porov. MARUSYN, „Пастирско-літургічна діяльність святого Йосафата,“ s. 88.

²² Podľa vzoru liturgikonu vydaného v Grottaferrate v roku 1683.

²³ Porov. MARUSYN, „Пастирско-літургічна діяльність святого Йосафата,“ s. 90.

²⁴ Porov. Thomas ПОГГ, *Byzantine Liturgical Reform*, Crestwood NY: St. Vladimir's Seminary Press, 2010, s. 236.

²⁵ Porov. SENYK, „The Sources of the Spirituality,“ s. 435.

²⁶ Podstatnou štúdiou na tému frekventovanosti liturgického slávenia je Sophia SENYK, „The Eucharistic Liturgy in Ruthenian Church Practice,“ *Orientalia Christiana Periodica* 51 (1985): 123–155.

V piatom pravidle svojich *Regulae* Jozafát vypočítava okrem nediel' celého roka tieto dni:

- Predvečer sviatku Narodenia (*Vigilia nativitatis Christi*, 24. december), nespomína však samotný sviatok Narodenia;
- Obrezanie Pána (*Circumcisione Domini*, 1. január);
- Predvečer Zjavenia Pána, sviatok Zjavenia Pána, ďalší deň až do odovzdania sviatku (*Vigilia Epiphaniae et ipso die Epiphaniae et in crastinum Epiphaniae et in octava eiusdem festi Epiphaniae*, 6. január);
- Očistenie Svätej Panny Márie (*Purificatione B. M. V.*, 2. február);
- Zvestovanie (*Annunciatione*, 25. marec);
- Veľký svätý štvrtok (*feria V. magna*);
- Veľká svätá sobota a tri dni svätého Vzkriesenia (*Sabbatho magno et tribus diebus Paschalis*);
- Celý svätý týždeň, ak môže (*si potest fieri tota etiam hebdomada*);
- Štvrtok tretieho týždňa po Vzkriesení: prepолоvenie (*feria IV. post III. Dominicam Paschalis*);
- Predvečer Nanebovstúpenia Pána, sviatok Nanebovstúpenia Pána a odovzdanie sviatku (*Vigilia Ascensionis Domini et ipso Ascensionis die et octava festi eiusdem*);
- Tri dni sviatku Päťdesiatnice, odovzdanie sviatku (*tribus s. Pentecostes diebus et octava eiusdem festivitatis*);
- Premenenie Pána, odovzdanie sviatku (*Transfiguratione et octava festi*, 6. august);
- Zosnutie Bohorodičky, odovzdanie sviatku (*Assumptione B. M. V. et octava festivitatis*, 15. august);
- Sv. Simeon Stĺpnik (*S. Simeonis, hoc est novo anno 1 Septembris*, 1. september);
- Narodenie Svätej Panny Márie (*Nativitate B. M. V.*, 8. december);
- Povýšenie svätého kríža, odovzdanie sviatku (*Exaltatione S. Crucis et in octava festi*, 14. september);
- Vstup Bohorodičky do Chrámu, odovzdanie sviatku (*Praesentatione B. M. V. et octava festi*, 21. november);
- Sviatky apoštolov, biskupov, mučeníkov (*commemoratione Apostolorum, Pontificium et Martyrum*);
- Sv. Ján Predchodca a Archanjel Michael (*S. Io. Praecursoris et festo S. Michaelis Archang.*, 8. november pre Archanjela Michaela; pre Sv. Jána

Predchodcu to bol pravdepodobne 7. január, hlavný sviatok, ktorý nasleduje ihneď po Zjavení Pána 6. januára).²⁷

Podľa Jozafáta by mal tiež kňaz sláviť liturgiu bez ohľadu na množstvo prítomných veriacich, či ich je málo, alebo tam nie sú vôbec.

V 20. pravidle *Regulae* Jozafát jasne vyjadruje svoje hlavné liturgické snahy. V prvom rade zakazuje zavádzanie zbytočných (neužitočných) obradov (*caeremonias inutiles*), konkrétne požehnanie liturgického zhromaždenia oltárnym krížom (*signare homines cruce ad altare*), alebo sa kňazovi pokloniť smerom k ľudu, keď pri Veľkom vchode odchádza od oltárneho stola k žertveníku. Taktiež obmedzuje kňazské žehnanie rukou do kríža na dva prípady: na pozdvihovanie (*elevationem*), keď hovorí slová: „Spas Bože svoj ľud...“ („*Salva Deus populum tuum...*“), a na konci, keď hovorí: „Požehnanie Pánovo na vás...“ („*Benedictio Domini super vos omnes...*“).

Pri čítaní evanjelia Jozafát odporúča čítať ho tak, ako je napísané (t.j. cirkevnoslovansky), nie po „rusínsky“ („... ne verba Slavonica in Ruthena transmittant, sed ita legant ut scriptum est“). Životy svätých (zrejme tým mal na mysli kážeň/homíliu) môžu podľa neho byť neskôr vysvetlené v jazyku ľudu.

Na samom konci, keď kňaz koná prepustenie, hovoriac „Kristus, náš pravý Boh...“ („*Christus Deus noster...*“), nech nepridáva slová „...kto-rého pamiatku slávime...“ („...et cuius memoriam celebramus...“), ale nech len hovorí „...i svätého mučeníka *meno* a všetkých svätých, nech sa nad nami zmluje a spasí nás...“ („...et S. Martyris ... et omnium sanctorum misereatur et salvet nos...“).²⁸

Jozafát bol tiež proti latinskej praxi rozopätia rúk pri slovách „Pokoj všetkým!“ Počas liturgie používal podľa zvyku záves na Kráľovských dverách (gr. καταπέτασμα). Rovnako počas liturgie Kráľovské dvere striedavo otváral a zatváral podľa rubrík, ako je určené v *Ustave*. Tam

²⁷ Z textu nie je jasné, ktorý sviatok sv. Jána Predchodcu mal na mysli. Východná cirkev konštantínopolskej tradície ho v súčasnosti spomína v šiestich sviatočných dňoch: 23. septembra (Počatie sv. Jána Predchodcu); 12. októbra (Prenesenie pravej ruky Predchodcu z Malty do Gatčiny [1799] – slávené v Ruskej pravoslávnej cirkvi = vzhľadom na chronológiu v tomto prípade neaktuálne); 7. januára (Spomienka sv. Jána Predchodcu); 24. februára (Prvé a druhé nájdenie hlavy sv. Jána Predchodcu); 25. mája (Tretie nájdenie hlavy sv. Jána Predchodcu); 24. júna (Narodenie sv. Jána Predchodcu); a napokon 29. augusta (Štatie sv. Jána Predchodcu).

²⁸ Porov. *Regulae* 20, xxix (viď pozn. č. 6).

môžeme tiež vidieť dôvod, prečo Jozafát považoval kňazské žehnanie rukou za zbytočné – veriaci ľud kňaza nevidel, len počul jeho hlas.²⁹

Po prijímaní pri slovách „Spas, Bože, svoj ľud...” („Salva Deus populum tuum...“) kňaz nemá žehnať ľud kalichom, ale rukou. Žehnanie kalichom je podľa neho skôr grécky zvyk.³⁰

Napriek podrobnému štúdiu liturgikona Vilna 1617 nevieme presne určiť, či sú v ňom zohľadnené tieto Jozafátove predpisy. Ide najmä o dve príčiny: prvou je, že kópia prameňa, ktorú sme mali k dispozícii, je dosť defektná a niektoré listy v ňom chýbajú (napr. aj ten, kde je zachytené pozdvihovanie). Druhou je skutočnosť, že rubriky tohto liturgikona nie sú do tej miery výpravné, aby zachytávali každý detail obradov – niektoré detaily, medzi inými aj detaily týkajúce sa liturgických gest, sú vynechané zrejme kvôli tomu, že vynechaný jav bol do tej miery bežný, že ho nebolo potrebné explicitne spomínať (napr. žehnanie rukou či krížom). S určitosťou vieme povedať len toľko, že predpis týkajúci sa textu prepustenia v tomto liturgikone dodržaný je.

ZÁVER

V literatúre spomínaný dohľad Kunceviča a Krevzu nad prípravou liturgikona Vilna 1617 je iba hypotetický a uvádzajú ho len druhotné, hoci zaiste hodnoverné pramene autorov Wawryka a Huculaka. Avšak aj napriek hodnovernosti týchto prameňov a kredibilitate samotných autorov musíme túto možnosť považovať za hypotézu, kým sa nedoloží ďalšími pramennými dôkazmi. Kuncevičove „reformné“ snahy však hypotetickými nie sú. Na jeho snahe obnoviť, zjednotiť a zlepšiť liturgický a duchovný život svojho stáda sa zhodujú všetky dokumenty a potvrdzujú ich všetci Kuncevičovi životopisci.

Prípadná latinizácia, z ktorej nepravníci podozrievali Kunceviča, by bola v protiklade s jeho láskou k východnému obradu, ako aj často zmieňovanou snahou o jeho čo najčistejšiu formu bez zbytočností a dodatkov. Latinizáciu odmietajú aj Jozafátovi životopisci.

Ak sa teda Jozafát Kuncevič vôbec pričínal o edíciu liturgikonu Vilna 1617, jeho „reforma“ nie je reformou (preto ju uvádzame v úvodzov-

²⁹ Porov. MARUSYN, „Пастырско-літургічна діяльність святого Йосафата,” s. 64–65.

³⁰ Tamtiež, s. 65.

kách). Tento liturgikon, ktorý je samostatnou edíciou (teda nie je ani reprintom, ani nemá priame pokračovanie alebo reedíciu), zachytáva miestnu prax, dovtedy prenášanú rukopisnou tradíciou.

Dá sa predpokladať, že toto vydanie nemalo veľký dosah a je pravdepodobné, že množstvo výťažkov bolo limitované a zrejme aj nie ľahko dostupné, čomu nasvedčuje tiež relatívne malé množstvo zmienok o tejto knihe v literatúre.³¹ Avšak z niektorých zmienok je jasné, že katolíci tento liturgikon používali.³²

Kuncevičova kňazská a biskupská aktivita poukazuje na jeho v prvom rade pastoračné úsilie voči svojmu ľudu. Sám nebol liturgistom v tom pravom zmysle slova, ale ani v žiadnom inom zmysle slova. Vzhľadom na zistené fakty, ako aj na Jozafátove nariadenia liturgického charakteru je jasné, že jeho primárnym cieľom nebola ani kodifikácia, ani reforma liturgického obradu, ale pastoračná starostlivosť o duchovné dobro jemu zverného stáda. Aj liturgické „úpravy“ uvedené v *Regulae S. Iosaphat pro suis presbyteris* sú len malými spresneniami, alebo výbermi jednej z množstva liturgických zvyklostí, ktoré sa v 17. storočí bežne používali. V jeho dobe existovalo len niekoľko málo nezávislých edícií zachytávajúcich miestnu liturgickú prax, z ktorých niektoré poznať mohol, iné zasa zrejme nepoznal (vzhľadom na ich geografickú vzdialenosť). O možnej cirkulácii rukopisov nevieme podať žiadne informácie, keďže k tomu (zatiaľ) neexistujú žiadne literárne zmienky. Vieme len predpokladať, že pri reálnej neexistencii tlačенých kníh tvorili rukopisy podstatnú časť používanej liturgickej literatúry. Podobne liturgikon Vilna 1617 z tlačiarenskej dielne bratov Mamoničovcov je zrejme edíciou zatiaľ neznámej rukopisnej tradície, pri príprave ktorej sa editor mohol rozhodnúť, či už na základe svojho uváženia, alebo inšpirujúc sa rukopismi či tlačенými edíciami, či sa táto miestna prax v tlači zachytí bez akýchkoľvek zmien, alebo sa tam upraví niekoľko detailov. To, či Jozafát v konečnom dôsledku nejaké zmeny navrhol, vykonal, alebo na prípravu len dohliadal, sa pravdepodobne už nedozvieme.

³¹ Porov. HUCULAK, *The Divine Liturgy of St. John Chrysostom*, s. 54.

³² Porov. WAWRYK, „Церковні друкарні й видання,“ s. 117.

A Few Remarks on the Liturgical "Reform" of Josaphat Kuncevič

Keywords: Liturgy; Reform; Ritual; Pastoral Care

Abstract: The Archbishop of Polotsk Josaphat Kuncevič supposedly supervised over the editorial work on the liturgicon published in Vilnius in 1617, although the references suggesting this do not appear very persuasive. Such a reference, however, cannot be neglected and a survey of the sources is consequently necessary. The present paper demonstrates the extent of Josaphat's reforming efforts in the liturgical ritual, based on three documents of his authorship, the *Catechismus*, the *Regulae*, and the *Constitutiones*. The liturgicon Vilnius of 1617 has also been examined. A comparison of Josaphat's intentions published in his documents with the liturgicon Vilnius 1617 supposedly co-edited by him, resulted in the following conclusions: 1) Josaphat's intention was not to reform any liturgical ritual; the opposite is true – he was interested in maintaining the rite untouched and pure in its form; 2) It is impossible to prove that Josaphat was or was not co-editor of the liturgicon Vilnius of 1617; 3) If he was a co-editor, the rubrics of the liturgicon are too austere to prove Josaphat's ideas to be included in it (with an exception of one).

Šimon Marinčák
Centrum spirituality Východ-Západ
M. Lacka
Komenského 14
040 01 Košice
simon.marincak@truni.sk